

Naplójegyzetek

Ki érti meg?

Dobossy László egy sor kitűnő tanulmány változatos nézőpontjából háromszögeli ki azt a nehezen megragadható és még nehezebben egybeállítható jelenséget, amelyet a *középeurópai embernek* nevezünk. Kötetére is ezt írja, címnek, és ezért a talányos, tünékeny jelenségért – mert ki tudja, hogy több-e vajon egy fikciónál? – jótállanak a kötet tanulmányai.

Az egyik, igen szép tanulmányának a címe: *Nemcova példája*. A parasztlányból lett cseh írónőről szól. Áldozatos életében, műveiben híven kitart a nép ügye mellett. Fájdalmas asszonyors, és írói érzékenységgel elviselni... Egy népi „Psyché” – mondhatnánk.

A férje Bach-huszárként szolgál Magyarországon. Hogy az irónia teljes legyen: az eltiport szabadság földjére büntetésből – és éppen plebejus rokonszenveieit büntetésből – helyezték át a férjét, Josef Nemec-et. Az asszony Csehországban marad, innét utazik férjéhez, esztendőnként egyszer, hosszabb látogatásra. 1852-ben öt hónapot tölt így Balassagyarmaton. Az írónő szociográfiai tanulmányban örökíti meg magyarországi benyomásait. A vidéki nemes úr nála is Pató Pálként pipázik tovább. „Beszédében, járásában, egész mozgásában komoly, de a munkához lusta – írja róla Nemcova –, hasznos, szellemes ötleteken nem sokat töri a fejét; noha, aki látja, hogy néha órákig is fekszik a díványon, a tornácon vagy bárhol másutt, és fújja a füstöt, azt hihetné, hogy egész birodalmak reformjait agyalja ki”...

Nem kívánhatunk Nemcovánál szeretetteljesebb, megértőbb, demokratikusabb érzékű tanút. És mégis! Alig két évvel Világos után miféle reformokon törhette volna a fejét egy magyar földesúr? Akik nemrég igazi reformokon törték a fejüket, azok börtönben vannak, ha túléltek a leszámolást, vagy emigrációban vannak.

Így füstölgők magamban én is.

Kik voltak azok a depressziós magyarok ott Nógrádban, akiket Nemcova látott? Azok a tornác gerendáit bámuló katatóniás magyarok? Azok a renyhe semmittevők? Azok a pipafüst színjátékában napszámra elgyönyörködők?

És hátha éppen Madách Imrét látta ott Nemcova Csesztvén, a tornácon?

Ő is csak fújta a füstöt. Köhögtette is a rossz tüdejét.

Várta a zsandárokat és várta az ihletet.

Szemétevők

A Magyar Nemzetben az olvasó írta levelekben valaki közli Lenin intézkedését – haragos és minden körülményre kiterjedő intézkedését – az ellen a szanatórium-igazgató ellen, aki a parkban oktalatlanul kivágatott egy fenyőfát.

Eszembe jut erről egy másik hasonlóan haragos és félelmetesen logikus intézkedés egy fickó ellen, aki Dotionban egy ligetben fákat kezdett el kidöntögetni, mert valami pompás házat épített és ahhoz kellett neki a rengeteg fa.

A liget pusztítóját Eryszikhtonnak hívták.

A termőföldek istennője, Démétér, megjelent a ligetben, álruhásan, amikor a fejszecsapásokat meghallotta. Megpróbálta megakadályozni Eryszikhtont a fák kipusztításában. Eryszikhton fenyegetőzni kezdett, erre Démétér, most már istennői fényében, megátkozta a fadöntőgetőt, hogy soha se tudja ezentúl az éhét csillapítani.

Csillapíthatatlan és kielégíthetetlen éhség lett úrrá Eryszikhtonon. Semmi sem volt elég neki. Csak evett, csak evett, csak evett. Mindent felfalt, mindent felzabált. Kiette a szüleit, kiette a várost, az egész országot. És a végén, a szemetet ette. Az nem fogyott el, abból volt elég.

Nem volt nehéz ezt az ősi mítoszt úgy olvasnunk – legmaibb tapasztalataink alapján – hogy a természeti környezet pusztításának a büntetését lássuk abban a nagy-éhi fogyasztásban, amely egy egész kor, egy egész társadalom legjellemzőbb jegye lett, s végül az esztelenül, immár apokaliptikusan megnőtt fogyasztás perspektívájában feltűnjenek a fenyegető szeméthegek. Ezeket is el kell aztán fogyasztanunk. Az autóröncsöt, a műanyagfóliát, az atomsalakot. A fenolt, a higanyt a folyók-ból, a tengerekből.

Majd a halak húsában és a köret krumpliban szépen elfogyasztunk minden szennyet és szemetet.

Pontosan úgy, mint az elátkozott Eryszikhton.

„Ő volt ő”

Ritkán volt olyan pillanatom otthon, amelyik olyan volt, mint egy otthoni pillanat. Némán vagy csattogó villámlásoktól szabdaltan, az engesztelhetetlenség ülte meg a házat.

Azért néha akadt egy-egy békésebb félóra, óra. Hogy egyikünk se fojtotta vérbe. Talán csak azért, hogy lássuk: mit veszítünk.

Egy ilyenre emlékszem most.

A két gyerek a díványon, én a karosszékekben ülök. Szemben a falon kis fekete-keretes kép, elsárgult, rossz háborús papíron egy remekmű, Ferenczy Béni rajza a halott Adyról. Amikor a maszkot csinálta róla, akkor rajzolta le.

Erről beszélek, hogy hogy kaptam ezt a képet. Béni bácsiról beszélek, őt ismerik, Földessy Gyuláról, akié a kép volt eredetileg, és Adyról. Versekét olvasok föl, amelyekben halálát írta meg. Persze azt, hogy „megszépül szatír-arcom, megszépül szatír-arcom...” Meg azt a másikat, hogy „Álomlító szeme meredten Bámul a nagy szürke, magyar égére...”

Kosztolányit is előkeresem, aki szintén lerajzolta Adyt a halálos ágyán. „Nézem a halott fejét, melyen hirtelen és érthetetlenül egyszerre megfagyott az élet.”

Így kezdi.

– Nézzétek a képet! – mondom, és olvasom a tökéletesen pontos leírást.

– „... Súlyosan és komolyan hever ez a fej dús és gyönyörű sörényétől övezetten, melyben nincs még ősz hajszál, a sárgás fehérségben is élően, dacosan, forradalmian, egy el nem békülő magyar rebellis...”

Azt mindennél jobban unják, ha felolvasok. A lányom közbeszól.

– Mi mindig azt hittük, hogy ez te vagy, itt a képen.

Ezen aztán mindjárt egymásra nevetnek.

– Te is?... Én is.

– Hiszen pont olyan, mint apu.

– Ne vicceljete, én aztán semmit se hasonlítok Adyhoz.

– Az mindegy... Az hittük, hogy te vagy. Ugye, hogy te is azt hitted?

Mire az öccse:

– Azt, azt...

– De hiszen láttátok, hogy ez egy halott feje. Nekem mégse volt felkötte az

állam.

– Pedig mi azt hittük, hogy ez te vagy.

... Hányszor elnézhette a két gyerek ezt a rajzot. A párnán pihenő fejet, a nagy, csukott szemeket. Ellenállhatatlan, lenyűgöző látvány. Babonás látvány, val-lotta róla Kosztolányi is, és végül nem is tudott mást mondani a halott Ady jelenlé-tében, csak azt, hogy „Ő volt ő.” Kosztolányi, a tökéletes kifejezés mestere, egy tautológiát dadog. Ő volt ő.

A senki máséhoz nem fogható. Az önmagával azonosság.

A két gyerekre is babonás erővel hathatott. Mélyen hathatott. Ezért vélték apjukat látni ott, a hideg ágyon.

Megteremtették a kontaktust a képpel. Szorongva nézhették. Hisz ismerték. Felismerték. Ő volt ő.

Volt közük a halotthoz.

Hubay Miklós

Szindbádi szerelmek

Beszélgés Dayka Margittal

Nem megy.

Már másodszor ülök vele szemben, hogy Szindbád ürügyén beszéljünk, s ő figu-rásan tárja szét az ujjait.

– Látja, nem tudok én mondani semmit. Csak ilyeneket. Végtelenül szeretem Krúdyt. Ahogy az ember vagy kétvétenként újra és újra előveszi, hogy végigolvassa, mindig egészen újnak érzi. Ezért érthetetlen külföldön is, mert nem lehet ezt meg-fogalmazni, lekottázni, ezt a varázst. Az arcok, a selymek, színek, a gyönyörű tájak... Huszárik Zoli tudta ezt... filmen. Mert annyira tehetséges. Csodálatos volt vele dol-gozni. De nemcsak dolgozni, együtt lenni vele. Látja, annyian megváltoznak. Kiürül-nek. Rutinból élnek. Most, hogy Huszárik visszajött Olaszországból, fölkeresett. Annyira örültem... Semmi... semmi nem változott benne... igazi maradt, a siker ellenére. Hogy valaki képes öt évig egy gondolattal foglalkozni, abban izzani... Ki ilyen még? Most láttam a *Tisztelet az öregasszonyoknak* című kisfilmjét... Hát, gyö-nyörű az is... Nem változik – telemozgású arcában, mint külön élőlények barnán ugrálnak a szemek és nedvesen. Minden az arcában van. Ezer fintor és ezer szeretet ugrál rajta, mint egy végtelenbe zárt gumilabdán – benyomódik, kidudorodik, gyere-kes és túlon túl böles, jóságosan kajánkodó, elárad és összeugrik rajta a játék szelleme, mint külön vibráló és dús fehérje. Hirtelen azt érzem megint, milyen nyomorult a kérdeztetés, a felelgetés: egy arc van előttem, amely mindent ért, fölfog, visszaver, túl van mindenben, és mégis itt születik előttem, mint egy csecsemő arca.

– Latinovits Zoli biztos mondott magának szépeket, mert ő nemcsak színész, hanem költő és nagyon éles eszű ember.

Mit is beszélne? Elhallgatnak bennem a faggató kérdések, melyek inkább egy rossz filozófiába illenének, semmint ehhez az igazi nőhöz. A presszó márványasztalá-nak a szélébe fogódom, hogy megkapaszkodjam a gondolatok vibrálásában. Látom ezt az asszonyt – Dayka Margitot –, ugyanakkor csak elborít szüntelen jelenléte, melyben egy élet finom és mozgékony értelme van – nem beszéd, hanem sokkal több